

עלי מרצבך

הניסיונות לשינוי הלוח השבועי ושמירת השבת

במשך הדורות נעשו ניסיונות רבים לשנות את מבנה לוח השנה על-ידי חלוקה לשבועות בעלי אורך שונה משבעה ימים. נביא את הניסיונות המפורסמים ביותר שחתרתשו בתולדות האנושות ואת התייחסות המנהיגים היהודים שנלחמו נגד אותם הניסיונות העלולים לגרום לחילול שבת לעם ישראל.

א. מבוא

אחת התופעות המוזרות ביותר בלוח השנה האזרחי היא החלוקה לשבועות בני שבעה ימים. לכל שאר היחידות בלוח יש משמעות הנובעת מתופעה אסטרונומית מסוימת. יחידת היממה היא זמן סיבוב אחד של כדור הארץ על עצמו. יחידת החודש היא (בקירוב) זמן סיבוב הירח סביב כדור הארץ, ויחידת השנה היא זמן סיבוב כדור הארץ סביב לשמש. אולם ליחידת השבוע אין שום מקור אסטרונומי, ובכל זאת יחידה זו אומצה בלוח האזרחי. ככל הנראה, המקור למושג השבוע (בן שבעה ימים) הוא היהדות: "וביום השביעי שבת וינפש". חשיבות שמירת השבת של היהודים השפיעה על העמים האחרים שבמזרח התיכון, על היוונים ובסופו של דבר על הרומאים שאימצו סופית והפיצו בכל אירופה את השבוע בן שבעה ימים. כמו כן אנו מוצאים בספר יצירה (פרק ד, מ"ז) ובתלמוד (ברכות נט ע"ב, עיין רש"י שם) רמזים ברורים על שמות הימים בהתאם לכל כוכבי הלכת (יום ראשון: שמש, יום שני: ירח, יום שלישי: מאדים, יום רביעי: כוכב, יום חמישי: צדק, יום שישי: נוגה, יום שבת: שבתאי).

לשבת אין אח ורע בכל המזרח הקדום והיא תרומה ישראלית מקורית, יחידה במינה ומכרעת בהשפעתה לתרבות העולם. השבת כקד-אופי ייחודי של היהודים כבר משכה את עינם של סופרים נכרים בתקופות קדומות מלפני חורבן בית שני (ראה הרחבה בנושא זה באנציקלופדיה העברית, ערך שבת).

הנוצרים הראשונים, שהיו יהודים לכל דבר, שמרו את השבת. אך עם הינתקות הנצרות ממקורה היהודי, בוטלה גם שמירת השבת ויום א' הפך ליום תפילה, מגוחך וקדושה של הכנסייה הנוצרית.

עוד נזכיר, שהיחס בין יחידות זמן של השבוע לבין השנה גורם לסיבוכים, כי חלוקת המספר 365 ב-7 משאירה עודף של יום. כתוצאה מזה חל בכל שנה חסרה כל תאריך נוצרי (מחודש מארס) ביום השבוע שלאחר היום של אותו תאריך בשנה הקודמת, ובכל שנה שלמה — יומיים אחרי יום השבוע בשנה הקודמת.

במצרים העתיקה נהגו לחלק את החודש לשלושה "שבועות" בני עשרה ימים כל אחד או לחמש "ידות" בנות שישה ימים כל אחת. בסקנדינביה העתיקה היו חמישה ימים בשבוע. לאשורים היו שישה ימים בשבוע, וברומא העתיקה היו שבועות של תשעה ימים ושבוע כזה היה התקופה מיום שוק ליום שוק הבא.¹ יש שבטים פרימיטיביים (בפוליוזיה ובמיקרוניזיה) שעדיין אין להם חלוקת החודש ליחידות משנה. שבטים אחרים (באפריקה) מחלקים את החודש לתקופות של 4-6 ימים, שהם הרווח בין שני ימי-יריד. במגילת אסתר מסופר שהיו שבע נערות לאסתר המלכה, וחז"ל מוסיפים שאסתר נתנה להן שמות וכדי להזכר מתי שבת, כל יום נערה אחרת היתה משמשת אותה. מכאן ברור שבמלכות פרס ומדי השבוע בן שבעה ימים לא היה קיים. השבוע של שבעה ימים הוא יחידת משנה יחסית מאוחרת, שכאמור הונהגה לראשונה בישראל.²

במשך הדורות הועלו נסיונות רבים לשנות את החלוקה לשבועות או לשנות את אורך השבוע. במאמר זה אביא בקצרה את הנסיונות המפורסמים ביותר שהתרחשו במשך הדורות (אם כי לא את כולם), והתייחסות המנהיגים היהודים לנסיונות אלו, העלולים לגרום לחילול שבת לעם ישראל.

במאמר זה לא אתייחס להצעות לתיקון הלוח לגבי חודשים (למשל, הצעה שמשכה אליה תשומת הלב במאה התשע-עשרה היתה לחלק את השנה ל-13 חודשים בני 4 שבועות שלמים). כמו כן, לא אתייחס כאן לא לבעיית קביעת קו התאריך לאנשים הנוסעים הרחק מארץ ישראל, ולא לבעיית זמן חלות השבת הראשונה בעולם.

ב. הלוח הרפובליקני הצרפתי

בנסיון לטשטש את הדת הנוצרית (והיהודית) ולהתנגד לכמורה, החליטו מנהיגי המהפיכה הצרפתית על לוח חדש לגמרי הנקרא "הלוח הרפובליקני הצרפתי". לוח זה הונהג בצרפת משנת 1793 ועד שנת 1805 (הוא בוטל על-ידי נפוליאון). מי שהכין אותו היה האסטרונום הצרפתי G. Romme בהתייעצות עם המתמטיקאים J.L. Lagrange ועם G. Monge. והנה עקרונותיו: השנה מורכבת מ-12 חודשים של 30 יום כל אחד. כל חודש מורכב משלוש "דקדות" (במקום המושג שבוע). בסוף כל שנה מוסיפים 5 או 6 ימים כדי שאורך השנה הממוצע יתאים לשנה השמשית ($365\frac{1}{4}$ ימים). מספר הימים שמוסיפים בכל שנה הוא בהתאם לתצפיות האסטרונומיות. גם שמות החודשים שוננו לשמות המתאימים לעונות השנה ולמזג האוויר. כמו כן, שמות הימים בכל "דקדה" נקראו בהתאם למספור שלהם: פרימידי, דיאדי, טרידי, קוארטדי, קינטדי, סקסטידי, אוקטידי, נונידי ודקדי.³ היום האחרון של הדקדה, הדקדי, נקבע להיות יום מנוחה. כמובן, לוח זה הקשה רבות על היהודים שרצו לשמור שבת. הרי יום השבת חל בכל דקדה ביום אחר והדבר יחייב את היהודי השומר שבת לחלל את השבת. הקושי היה בראש ובראשונה לפועלים, לאומנים ולכל העובדים עם גויים: יום מנוחה משתנה אינו מאפשר חיים כלכליים תקינים. הדבר גרם

Encyclopedia Britannica 1

האנציקלופדיה העברית, ערך "לוח", ערך "שבת". 2

H. Kahn, "Chabat ou decadi", *Kountrass*, 16 (1989), pp. 20-22 3

קושי גם ליהודים החיים מחוץ לקהילה גדולה, כי היו שהתכלכלו וכבר לא ידעו בבירור מתי שבת.

הכנסייה נלחמה נגד לוח זה, אבל לא היה די כוח למנהיגים היהודים להשתתף בפעילות ההתנגדות. הרב אברהם לונשיץ (נולד באלזס בשנת 1757, נפטר בשוויץ ב-1817) בספרו "כלילת יופי"⁴ מתייחס ללוח זה בהקשרים שונים: האם גט שתאריכו כתוב בהתאם ללוח הרפובליקני הצרפתי כשר או פסול (עיי' גם תשובת החתם סופר, אבן העזר, ב, סימן מט. משנת 1804). הוא מצטער מאוד שהונהג לוח כזה המקשה על החיים היהודיים (הוא אף נעצר על-ידי השלטונות בשנת 1794) ודן באריכות בבעיית חיוב העבודה ליהודים ביום שבת. אולם הרב לונשיץ אינו מציע שום דרך פוליטית או ציבורית לביטול הלוח, דבר המעיד על חולשת כוח היהודים באותה תקופה.

Jan.	Neufranz. Kal.	Jüdisch. Kal.
	<i>L'an Vme</i>	
1	12 Duodi Niv.	3 Tebeth
2	13 Tridi	4
3	14 Quartidi	5
4	15 Quintidi	6
5	16 Sextidi	9
6	17 Septidi	8
7	18 Octidi.	9 Sabat
8	19 Nonidi	10
9	20 Décadi	11
10	21 Primidi	12
11	22 Duodi	13
12	23 Tridi	14
13	24 Quartidi	15
14	25 Quintidi	16 Sabat
15	26 Sextidi	17
16	27 Septidi	18
17	28 Octidi	19
18	29 Nonidi	20
19	30 Décadi	21
	<i>Pluviôsa</i>	
20	1 Primidi	22
21	2 Duodi	23 Sabat
22	3 Tridi	24
23	4 Quartidi	25
24	5 Quintidi	26
25	6 Sextidi	27
26	7 Septidi	28
27	8 Octidi	29
28	9 Nonidi	1 Schebar (Sab.)
29	10 Décadi	2
30	11 Primidi	3
31	12 Duodi	4

חלק מלוח גרמני משנת 1797 (תקנ"ז): בעמודה השמאלית מופיעים ימי חודש ינואר; בעמודה האמצעית מופיע הלוח הרפובליקני של השנה החמישית ובעמודה הימנית מופיע הלוח העברי: חודש טבת וחודש שבט

ג. ברית-המועצות

במשך תקופת ברית-המועצות הקומוניסטית, הועלו מספר פעמים רעיונות לשנות את הלוח השבועי, אבל משום מה אף אחד מנסיונות אלו לא קרם עור וגידים. נזכור, קודם כל, שברית-המועצות קיבלה בתחילת דרכה רפורמה בלוח: המעבר מהלוח היוליאני ללוח הגריגוריאני (שכבר היה מקובל בכל ארצות המערב).

4 כלילת יופי, ר' אברהם לונשיץ.

בשנת 1927 הוחלט על שבוע של 5 ימים, וחודש של 6 שבועות. בשנת 1930 בוטלה החלטה זו ובמקומה הוצע שבוע של 6 ימים ו-5 שבועות בחודש. אולם גם ניסיון זה נכשל, ובשנת 1940 חזרה רוסיה לגמרי ללוח הגריגוריאני המקובל עם שבוע של שבעה ימים. העובדה שבסופו של דבר נשאר השבוע בן 7 ימים היא תמוהה בפני עצמה, בהתחשב בכל המאמצים הרבים שאומני המהפכה הסובייטית השקיעו כדי להחדיר את האידיאל הקומוניסטי ולהשכיח את הדת מהעם הסובייטי.

4. הצעת חבר הלאומים ב-1923

בשנת 1923 הקימה ועדת התחבורה ליד חבר הלאומים ועדת בדיקה בנוגע להצעות שונות לתיקון הלוח. ההצעות לתקן את הלוח לא באו ממוסדות ומאוניברסיטאות, כי אם מחוגים כספיים בארצות-הברית, בפרט ממר ג'ורג' איסטמן מחברת הצילום "קודק" המפורסמת. יושב ראש הוועדה היה פרופ' אייזינגה מאוניברסיטת ליידן.⁵

ההצעה, שאליה נטו רוב חברי הוועדה, היתה להכניס "יום חלק" בכל שנה. השנה האזרחית מונה, כידוע, 365 ימים. מספר זה אינו מתחלק בשבעה (ימי השבוע), ולפיכך חלים ימי החודש בשנים שונות בימות שבוע שונים. אילו היו בשנה האזרחית רק 364 ימים, היה מספר זה מתחלק בשבעה, וימי החודש היו מחוברים לימות שבוע קבועים, דבר שהיה מקל במידה רבה על מנהלי חשבונות, פנקסנים וסטטיסטיקנים. חוגים כספיים בארצות-הברית הציעו לבטל את היום ה-365 בשנה. לבטלו לגמרי אי-אפשר, כי אז נאלצים לעבר את השנה אחרי תקופת-זמן מסוימת, דבר שהיה מסבך עוד יותר את חישובי הפנקסנים וחשבונותיהם. אולם, הציעו להפריד את היום האחרון בשנה מיום השבוע שבו הוא חל. למשל, אם 31 בדצמבר היה חל ביום חמישי, היו רואים אותו כ"יום חלק" שאיננו מחובר לשום יום בשבוע. לא היו מתחשבים בעובדה שלפי הספירה הנהוגה שיך היום החמישי לשנה שעברה, אלא היו שומרים אותו בשביל היום שלמחרת. כלומר, אחד בינואר של השנה הבאה חל ביום חמישי. כתוצאה מזה היו כל ימות החודש חלים בימי שבוע קבועים, למרות שיש בכל שנה 365 ימים. כדי להקל עוד יותר על מנהלי החשבונות, הפנקסנים והסטטיסטיקנים, היו שהציעו לבטל את החודשים הרגילים, ובמקום שנים-עשר חודש בני שלושים ושלושים-ואחד יום, להנהיג שלושה עשר חודש בני עשרים ושמונה יום כל אחד, ונוסף עליהם "יום חלק" בשנה.

הצעה זו פגעה ביהדות, כי לפיה היה יום השבת נודד, מדי שנה בשנה, מיום שבוע אחד לאחר. נדירת השבת היתה מקשה על יהדות העולם את שמירת יום השבת כיום מנוחה, החל בשנה אחת ביום פלוני בשבוע, ובשנה שנייה ביום אלמוני בשבוע. יקשה ליהודים בעלי עסקים להרגיל את הגויים לאנומליה זו, ויקשה לפועלים, פקידים ותלמידים יהודים לדרוש בכל שנה שחרור מעבודתם או מלימודיהם ביום אחר בשבוע. יתר על כן, רבות מארצות המערב נהגו, אחרי גמר מלחמת העולם הראשונה, שבת חרושת ומסחר, מוסדות צבוריים ובתי ספר, שובתים יומיים בשבוע — ביום השבת וביום א'. נוהג זה הקל על יהודים תושבי אותן מדינות לשמור את השבת. ביצוע תיקון הלוח המוצע היה שולל מיהודים אלה את

5 אלה אוכרה", כך ד, ניר-יורק תשכ"א.

היתרון שהפיקו מהשבוע בן חמשת ימי עבודה. יום השבת היהודית לא היה חל תמיד ביום השביעי של השבוע האזרחי.

כאשר הוועדה מטעם חבר הלאומים החלה בעבודתה, היה ברור ליהדות העולם, שעליה להיאבק על השבת ולהתנגד בכל כוחה לתיקון המוצע.

בשנת 1925, כאשר שמעה הוועדה את חוות דעתם של מומחים ונציגי הדתות השונות, הופיעה לפנייה גם משלחת יהודית. היא היתה מורכבת מהרב יוסף צבי הרץ, רבה הראשי של אנגליה (אשר בכל שנות המאבק היה הרוח החיה בפעולות היהודיות ואשר הצליח לגייס את דעת הקהל הבדייתית נגד התיקון המוצע), הרב ישראל לוי, רבה הראשי של צרפת, הרב ישעיה פירסט מוינה, הרב ד"ר טוביה לוונשטיין מציריך ולוסין וולף, ההיסטוריון והסופר האנגלי-יהודי הנודע.

בנאומו לפני הוועדה הציג הרב פירסט את עצמו כשליחה של "מועצת חכמי התורה" ושל "אגודת ישראל", המייצגת מיליוני יהודים חרדים בכל העולם. בדבריו הדגיש את קדושת יום השבת, שבשמירתו מעיד העם היהודי על כריאת העולם על-ידי אלוקים. תיקון הלוח המוצע מעמיד בסכנה את שמירת השבת, ופוגע במישרין בדת היהודית. אך על אף סכנה זו לא התעלמה היהדות הדתית מן היתרונות האפשריים של התיקון המוצע. אמנם, לדעתה אפשר להשיג יתרונות כאלה גם על-ידי תיקון שונה מזה שהוצע. אם מנוי וגמור עם חברי הוועדה לתקן את הלוח — הלא ישימו לב לתיקון שהוצע על-ידי "אגודת ישראל" וגם על ידי אנשי מדע חשובים, והוא: להנהיג שנה של 364 ימים, כלומר שנה של 52 שבועות, ולהוסיף כל חמש או שש שנים שבוע אחד. אין בידו לשפוט — אמר הרב פירסט — באיזו מידה הצעה זו מתאימה לדרישות לתיקון הלוח, ובאיזו מידה היא בת-ביצוע; אך אם יתברר, שלתיקון המוצע על-ידי הוועדה יש יתרונות על זה שהציעה "אגודת ישראל", יואילו נא חברי הוועדה לשקול בדעתם את המחיר שעל העולם לשלם בעד היתרונות האלה, והוא: הפגיעה בקדוש וביקר ביותר למיליוני אנשים שומרי השבת.

באותה שנה נדמה היה שתכנית תיקון הלוח תיגנו, כי מלבד היהודים וכיתות נוצריות שונות התנגדו לתיקון גם ממשלות רבות, אך לא כן היה. תומכי התיקון לא אמרו נואש למאמציהם, והחלו במסע תעמולה רב בארצות-הברית ובאירופה. כתוצאה מזה קבעה ועדת הבדיקה, כי ועידה בין-לאומית, שתתכנס באוקטובר 1931, תחליט סופית בדבר התיקון.

כדי לארגן את יהדות העולם לקראת המשך המאבק, החליטו, ביוני 1929, הנציגים היהודים, שהופיעו לפני ועדת הבדיקה, להקים ועד מתמיד. ועד זה, שמזכירו היה הרב ד"ר לוונשטיין, ארגן פעולות חשובות, ובין היתר ערך עצומה ענקית, שעליה חתמו מאות אלפי יהודים בכל העולם. הרב ד"ר לוונשטיין (1863-1952) היה רבה של קהילת עדת ישורון בציריך. כשל פעולותיו נגד תיקון הלוח נאלץ להיעדר מקהילתו לתקופות ארוכות מחוץ לשוויץ. דבר זה גרם להתנגדות מצד כמה אנשי קהילתו. אולם בגלל חשיבות העניין החליטה הקהילה לשחרר את הרב מעבודתו הקהילתית במשך התקופות שבהן עליו לטפל בנושא תיקון הלוח. יתרה מזו, איגוד הקהילות היהודיות השוויצריות קיבל על עצמו חלק ניכר מההוצאות הגדולות של הנסיעות. שאר ההוצאות שולמו על-ידי קהילתו.⁶ במאי 1931

התכנס הוועד, שבינתיים הורחב, למושב בפרנקפורט ע"נ מיין, לדון בצעדים שיש לנקוט לקראת הוועידה הבין-לאומית, שעמדה להתקיים באותה שנה בז'נבה. באותו מושב נבחר ועד פועל חדש, שהיה מורכב מהרב יוסף צבי הרץ, הרב ישראל לוי, הרב ישעיה פירסט, הרב אהרן לוי מרישא, הרב רובינשטיין מוילנה, הרב ד"ר ש' גרינברג והרב ד"ר יעקב הורביץ. ר' יעקב רוזנהיים צורף לוועד הפועל כממלא מקומו של הרב פירסט.

כמה מחברי הוועד הופיעו שוב לפני ועדת הבדיקה, ובאוקטובר הופיעה משלחת יהודית, בין יתר המשלחות הדתיות, לפני הוועידה הבין-לאומית, והעלתה שוב את נימוקי ההתנגדות של יהדות העולם לתיקון המוצע. אחרי שנשמעו דברי המשלחות נפתח הוויכוח הכללי. רושם עז עשה נאומו של נציג בריטניה, סיר ג'ון באלדווין. הוא הטיל ספק אם התיקון מהווה באמת שיפור בלוח. תומכי התיקון, אמר, מצביעים על ההקלות שיביא לפנסקנים ולסטטיסטיקנים. ממשלת בריטניה תחליט, בשעה שתדון בשאלה, תביעתו של מי עדיפה — של המצפון הדתי או של אנשי הסטטיסטיקה.

נאומו של הנציג האנגלי, שקבע את עמדתו בהתאם לדעת הקהל הבריטית, שגויסה נגד התיקון על-ידי הרב הרץ, חולל מפנה בדיוני הוועידה, ולבסוף נתקבלה ההחלטה לדחות את הצעת תיקון הלוח.

ה. פעולות מנהיגים יהודים

הוועד המתמיד ארגן כאמור עצומה ענקית שעליה חתמו מאות אלפי יהודים. לצורך זה, הרבנים הגדולים בכל מדינה ומדינה התבקשו לפנות אל קהילותיהם. נביא כאן שתי פניות למטרה זו. להלן מכתבו של הרב חיים עוזר גראדוענסקי שנכתב בו' באדר תרצ"א (1931):

הנה שאלת שנוי לוח השנה האזרחי העומדת להיפתר ע"י המועצה אצל חבר העמים בגנענף [= ג'נבה]. והעצה היעוצה לצרף יום חלק, יום בלי שם, היינו יום אחד בשנה שאינו במניין השבוע, יביא לידי שכחת יום השביעי, והתוצאות מזה יהי' סכנה להשכיח חלילה אצל חלק מהמון העם יום שבת קודש, וכאשר נתבאר בטוב טעם ודעת במכתב חוזר שנשלח לרבנים מאת הוועד היהודי ע"י המזכירות בציריך, ולפי הידיעות של הרבנים והעסקנים המתעניינים בזה ועומדים על המשמר מעת הוועידה שהיתה בגנענף לפני חמש שנים, אם כי המועצה אצל חבר העמים לעת עתה לא באה לידי הסכמה מוחלטת, אבל יש לחוש מאד כי בקרוב תוכל לצאת מהמועצה החלטה אשר תיגש לפני ועד הלאומים לאשור, ואז נהיה מן הצוועקים ואינם נענים, ועל כן עלינו לקדם פני הרעה בעוד מועד.

עוד אשתקד העירויות את אחינו בקול קורא ובהפצת מכתבים לאלפים בסדר נחיצות קיבוץ חתימות של מחאות על גיליון מיוחד, אבל מעטים הם המבינים את העניין והסכנה הנשקפה מזה, ורק בערך ששים אלף חתימות נשלחו על ידינו, ולא יצאנו עוד ידי חובתנו כלל, עתה אשר הזמן קצר מאד, כי קרובים הימים אשר אגודת העמים תתעסק בפתרון שאלה זו, ואחרית הדבר מי ישרונה, לפי יודעי דבר, קרוב הדבר מאוד אשר יוחלט על ידם לצרף יום חלק הפוגע בעיקר שבת, ועל כן על אחינו בני ישראל במדינתנו ובכל תפוצות הגולה להתעורר מיד בעניין הנוגע לקדושת שבת ושאר הסתדרויות, יודיעו דעתם גלוי נגד שינוי הלוח בצירוף יום החלק להראות

הקלקולים הרוחניים והחומריים אשר יביאו השנויים. ועל כל יחיד מישראל איש ואשה החובה להתריע ולמחות על זה.

וכבר העירותי ע"ז [=על זה] בחדש אייר העבר, אולם כפי הידיעות מציריך הזמן קצר מאוד, והנני בא לעורר את כבוד הרבנים הגאונים והעסקנים יחידי סגולה בכל אתר ואתר לקבץ חתימות על גיליון מיוחד כפי הטופס עברית ופולנית, כי טוב שיהי' כתוב בשפת המדינה, והחתימות יאושרו ע"י הרבנים או ע"י ועדי הקהילות ולשלוח להמזכירות ע"פ הכתובת הרשומה מטה או על שמי להמציא לידם.

נפלא הדבר על ההתייחסות הקלה עד עתה לעניין זה הנוגע ברומו של עולם היהדות, ושאינו דרוש לשום הוצאה, רק עבודה קלה של קבוץ חתימות, ודעו נא אחינו כי הזמן קצר מאוד, ולא יאוחר עד תחילת חודש אפריל שנה זו עלינו לשלוח כל המחאות שם.

אקווה כי הפעם יתכוננו אחינו לבלי להתרשל בדבר הגדול הלזה וימהרו כפי האפשרי תיכף ומיד ולבלי לאחר כלל בקבוץ החתימות, ולשלוח המחאות בכל תפוצות ישראל, למען יהי גילוי דעת בולט מאלפי רבבות ישראל ממדינתנו, לבלי לשנות את סדר השבוע של שבעת ימים כימי עולם, ולא יבאו לידי טעות ומבוכה בקדושת השבת. ונקוה כי חבר אגודת העמים יתחשבו עם מיליוני אחינו בני ישראל ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו.

גם הקהילה היהודית בצרפת פעלה לביטול רעיון שינוי הלוח. ה"קונסיסטואר" [=ארגון ועד הקהילות] ארגן עצומות בכל עיר ועיר, שחתמו עליהן אלפי יהודים ונשלחו לחבר העמים. הגה למשל קטע שכתב הרב יוסף משאש, רבה של העיר תלמסאן באלג'יריה, שהיתה אז חלק בלתי נפרד של צרפת, בהקדמה לספר "דברי שלום", אוסף חידושי תורה של דודו של הרב שלום משאש. מתאריך האירוע, ניתן לשער כי זה נעשה באיחור או שנפלה טעות דפוס בתאריך. הספר הודפס במכנאס (מרוקן) בשנת תש"ה.⁷

והוא על פי מעשה שהיה בהיותי משרת בקודש לפני עם הקודש ק"ק תלמסאן והוא בחודש שבט שנת התרצ"ב לבריאת העולם, בא מכתב עם אגודת ניירות כתובות צרפתית מאת הקונסיסטואר צאנטראל של פריז בירת צרפת לקונסיסטואר של תלמסאן. ובאותו מכתב כתוב לאמר שיודיעו את כל קהל העיר גדול וצעיר שכל אחד יבוא לאולם הקהל לחתום את שמו על אחד הניירות ששם מבואר בכל נייר שהוא מוחה מחאה חריפה וגלויה נגד האומות הרוצים לתקן איזה תיקונים בלוח השנה של הנוצרים שיגרמו בזה לעקור את יום השבת. ואחר גמר כל החתימות יחזירו כל הניירות חתומות לפריז. והיו הדברים האלה בעיני הקהל כספר החתום. לא הבינו ולא ידעו על מה אדניהם הוטבעו. וישאלו למדינות הסמוכות על ידי טלפון אם יש להם איזה ידיעה או שמועה. וישיבו כי גם הם קיבלו מכתב וניירות מפריז ולא ידעו פשר דבר. וישאלו עוד לאלג'יר ויענו גם הם ככה. ואני לא ידעתי מכל זה מאומה. וזה הדבר היה ביום שלישי בשבת. וביום רביעי בבוקר הלכתי לשוק הירק ונפגשתי בראש הקהל הרב יהודה הלוי בן רב שלום ז"ל. ויודיעני מכל העובר בעניין זה ויוסף על דבריו כל עוד שלא נדע שורש דבר לא נחתום על הניירות, פן יש בזה איזו

7 שר שלום משאש, ספר דברי שלום, מכנאס, שנת הרנ"ה.

פוליטיקה מסותרת ולא נדע מה ילד יום, ומה עצתך רבי? ואשיבהו! אין דבר! כי כבר יש לי ידיעה מכל זה מעיתון "ההד" הבא אלי מעיר הקודש ירושלים תובב"א ואבינהו ריש מלין. וישמח מאוד. ויפצר בי להכין דרוש מיוחד על זה ביום השבת להודיע העניין לכל הקהל, ואז ביום אלף בשבת יחתמו כולם. וכן היה. שלחנו הודעה לכל בתי כנסיות שבעיר בשחרית של שבת לבוא כל הקהל בשעה ב' בבית הכנסת הגדול וכן היה. ויען! פעמים הרבה שמעתי דיבת רבים הדיוטים גמורים על לוח השנתי שלנו ולא נודמן זמן ראוי להשיבן על אולתם באורך רק בדברים אחרים הייתי סותם פיהם לאמר בוש וכלימה להוציא דיבה על דבר על שלא ידעתם. ואמנם עתה בהזמין ה' הרבר הזה לידי הכנותי בחסד עליון את המשא הזה על לוח השנה של הערבים, הנוצרים והיהודים ובשרתי בקהל רב בלשון ערבית וזה העתיקו בקצרה בלשון עברית בעזרת אל עולם הנותן לנו חיים ושלום.

בהמשך מסביר הרב משאש באריכות את הלוחות השונים ויתרונותיו של הלוח העברי. לבסוף הוא כותב:

זה אלפי שנים ואנחנו שומרים על עצם היום הזה הקדוש לבל ישתכח מישראל ולבל ישתנה חלילה ביום אחר בשום זמן. וידוע לי כי בדורות השמד אלפי נפשות מישראל מסרו נפשם עליו בהכירם את ערכו הרם והקדוש. ועתה אשר הונח לנו מעט בגלותינו, הנה הרבה מיליונים יהודים מפוזרים בין האומות ומדברים רק בלשונם, וכל מסחרם וכל עניינם טובב הולך רק ע"פ מספר הנוצרים בימים ובחודשים ובשנים, ורובם יודעים את יום השבת רק ע"פ מסורת בימים של הנוצרים שהיום שלפני שבת הנוצרים הוא שבת של ישראל. ואמנם הגוי האמריקאני הגדול באוכלוסיו ונכסיו, אדירי סוחריו ובאנקיו ובראשם המיליונר "איסטמאן" בראותם טורח החשבון בכל פנות המסחר והבאנק, ע"פ שינוי חודשיהם בין בעל 30 יום לבעל 31 לפיורוי [=פברואר] העני בעל 28 [=יום] ובשנה הד' בהיותו בן 29, להשוות חשבונותיהם מחודש לחודש, ברבית הבאנקים ובשכר אלפי פועלים של הפאבריקים [=בתי החרושת]. לכן נאספו עם כמה חכמי לב מגדולי הממלכות והסכימו לתקן הלוח השנתי שלהם.

ואז הרב הדורש מסביר את כל פרטי הרפורמה המוצעת, ומסקנתו:

... ודבר זה יעקור מסורת ימי השבוע ותבוא ערבוביא גדולה לכמה מאות אלפי יהודים המסומן אצלם יום השבת רק בהמסורת שהוא לפני שבת הנוצרים... ובכן! קהל קדוש, למחר בבוקר השכם, לכו ונלכה לאולם הקהל לחתום על הניירות המחאות הבאות מהקונסטטואר צאנטראל של פאריז הבייה, מבן עשרים שנה ומעלה. וכל המרבה להוסיף דברים טובים במחאתו הרי זה משובח. ולשלוח הכל תכף כדי להודיע שכל העולם היהודי בקול ברמה ממאן בהשנוי הזה. ואז כל הקהל במחאות כפים ובקול שמחה ענו ואמרו ישר. ונפטרו לבתיהם לשלום. וממחרת חתמו כולם. ונשלחו כל הניירות לפאריז. והודות לאל כי זכות השבת עמדה. והמתקנים נסוגו אחר ושברו הלוחות. ונברכו בישר כחם ששברו. אבקשה מאלהי עולם, להשיב בנים לגבולם ויבנה להם חיש מהר המקדש והאולם בספיר ויהלום, ואויביהם יהלום, וישב עמי בנוה שלום.

1. הצעת 1953 לאונסקו ולא"ם

בשנת 1953 הגישה ממשלת הודו, בתמיכת ה"איגוד העולמי לרפורמה בלוח", הצעה קרובה להצעת 1923 אבל עם חלוקה ל-12 חודשים, דבר מתאים יותר להרגלי האנושות. על-פי ההצעה, השנה מורכבת מארבעה רבעים שווים. כל רבע מורכב מ-13 שבועות (91 ימים) או שלושה חודשים בצורה החוזרת על עצמה של 30, 31, 30 יום. השבוע נשאר של 7 ימים, ולכן ימי החופשה הם תמיד באותם הימים ואותם התאריכים. שיטה זו יוצרת שנה בת 364 יום. היום ה-365 נקרא "יום העולמי" (Worldsday) ונמצא בסוף השנה. זהו יום חופש לכל העולם, נקרא "דצמבר W" והוא נמצא בין שבת 30 בדצמבר ליום ראשון 1 בינואר. היות ששנת החמה היא קצת יותר מ-365 יום (כמעט ברבע יום), אז כל ארבע שנים (או ליתר דיוק, באותן השנים שלפי הלוח הגריגוריאני מוסיפים את היום 29 בפברואר) מוסיפים עוד יום חופש עולמי שייקרא "יוני W" ויימצא בין שבת 30 ביוני ליום ראשון 1 ביולי. בלוח זה יש סדר, קצב נכון, שוויון ויציבות. זהו לוח תמידי שמותאם היטב לצורכי האנושות: הרבה ארגונים שיבחו וגמרו את ההלל על ההצעה הזאת, שהיתה אמורה גם לאחד את כל אומות העולם, לפשט את הפעילות העסקית ולתת תאריכים קבועים לחגים, לאירועים ולימי בחירות.⁸

בשנת 1956, הוזמן הרב יצחק לויין בפני הוועדה הכלכלית של האו"ם ונשא נאום ופתח בדברים אלו:⁹

בשם אגודת ישראל העולמית ובשם היהדות החרדית בעולם אני רוצה להצהיר על התנגדותנו החריפה והמוחלטת לגבי תוכנית שינוי הלוח המוצעת ואני מבקש מהמועצה הכלכלית והסוציאלית לדחות התוכנית הזאת. העם היהודי בכל העולם הוא מאוחד בהתנגדות לשינוי הלוח. יש לי יפוי-כח להצהיר בשם "המועצה של ארגונים יהודיים" (שכוללת את ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי", ה"אנגלר-ג'ואיש אסוסיישון" וה"אליאנס איזראעליט אוניוורסל"), ובשם "הועד לקואורדינציה של הארגונים היהודים", (הכולל את ה"באארד אוף דפיוטיס" באנגליה, "בני ברית" וה"באארד אוף דפיוטיס של יהודי אפריקה הדרומית"), שגם הם מתנגדים בהחלט לשינוי הלוח.

נאום זה היה כנראה מוצלח מאד וההצעה של הודו נדחתה. אולם בכינוס הוויטיקן השני, בשנת 1964, באחד הסעיפים בעניין הליטורגיה הקתולית, כתוב בזה הלשון: "בין השיטות השונות שהוצעו כדי לייצב לוח תמידי ולהכניס אותו לחיים האזרחיים, אין לכנסייה שום התנגדות עקרונית, כל עוד השיטה שומרת את המבנה של שבוע בן שבעה ימים עם יום ראשון וללא הכנסת ימים מחוץ לשבוע, כך שרצף השבועות נשאר כמו שהוא, אלא אם כן מדובר בסיבות רציניות ביותר". קטע זה גרם שוב לחשש מוצדק מצד הקהילייה היהודית.

היות שאחד בינואר 1967 עמד לחול ביום א' בשבוע, הקהילייה היהודית חששה מאוד שיוחלט על הפעלת אותו לוח תמידי מאותו תאריך. נראה שהתגובה היהודית הראשונה

8 S.B. Hoenig, "A Jewish reaction to calendar reform", *Tradition*, 7 (1965), pp. 5-26

9 יצחק לויין, דמויות ואירועים היסטוריים, מוסד הרב קוק, תשמ"ח.

היתה של הרב אלי טואף מרומא, שהתקשר למזכיר הוטיקן החשמן מונטיני (לימים האפיפיור פאולוס השישי) והסביר לו את החששות של הקהילייה היהודית בהקשר לשמירת השבת בלוח תמידי זה. פנייה זו נחלה הצלחה, והכנסייה הקתולית הודיעה רשמית שהיא מתנגדת לרפורמה זו, והאונסקו החליט לדחות בשלב זה את הרעיון.

JANUARY
APRIL
JULY
OCTOBER

FEBRUARY
MAY
AUGUST
NOVEMBER

MARCH
JUNE
SEPTEMBER
DECEMBER

S	M	T	W	T	F	S	S	M	T	W	T	F	S	S	M	T	W	T	F	S	
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4										1	2
8	9	10	11	12	13	14	5	6	7	8	9	10	11	3	4	5	6	7	8	9	
15	16	17	18	19	20	21	12	13	14	15	16	17	18	10	11	12	13	14	15	16	
22	23	24	25	26	27	28	19	20	21	22	23	24	25	17	18	19	20	21	22	23	
29	30	31					26	27	28	29	30			24	25	26	27	28	29	30	

* *Worldsday, December W (365th day), a world holiday, follows December 30th every year.*
Leapyear Day, June W, another world holiday, follows June 30th in leap years.

הלוח העולמי

ז. סוף דבר

לסיכום המאמר, יש להדגיש שתי נקודות. הראשונה היא, הפלא והנס הגדול שלמרות כל התהפוכות בתולדות האנושות, הרדיפות והמהפיכות, השבוע של שבעה ימים התקבל בכל העולם כולו מזמן גלות עם ישראל מארצו ועד היום הזה. וכדברי ש' ולטר (כנס הלוח העברי, כרם ביבנה תשנ"ו): "ראה הקב"ה שבניו עתידים לגלות בארבע רוחות השמים לפיכך מנפלאות תמים דעים שהקדים רפואה למכה ולפני שגלו הפיץ הקב"ה את השבוע בן שבעה ימים ברחבי האימפריה הרומית".

הנקודה השנייה מתייחסת לעתיד: על הקהילייה היהודית להיות עירנית ומודעת לכל נסיון חדש לשינוי הלוח. כפועל יוצא, יש להכין הצעות מעשיות חלופיות לשינוי הלוח והשומרות על רצף השבת. מבין כל ההצעות שהוצעו, הטובה ביותר, לעניות דעתי, היא הצעת 1953 עם השינויים האלה: במקום להוסיף כל שנה יום אחד מיוחד, יש להוסיף שבוע שלם כל 6 או 5 שנים. לא קשה להציע כללים ברורים שיקבעו באלו שנים יש להוסיף שבוע שלם. אותו שבוע יהיה מעין שבוע שבתון עולמי ויוקדש לצרכים הרוחניים של האדם.¹⁰

10 ברצוני להודות לא' גולדשמידט ולא' קליין, ספרני המכללה לבנות, ירושלים, על המקורות שהביאו לפני.